

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนผู้อุปถัมภ์บ้านสา ตำบลคลองขาม จากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาชุดความรู้อัตลักษณ์ชุมชนผู้อุปถัมภ์บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ และเพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้อุปถัมภ์ของเด็กและเยาวชนบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ผสมผสานวิธีคิดและระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเข้าด้วยกันซึ่งใช้วิธีการประชุม สัมภาษณ์ และสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และข้อมูลส่วนหนึ่งเป็นเชิงปริมาณแบบประเมินด้านความรู้ เจตคติ การปฏิบัติหลังการเรียนรู้เพื่ออธิบายปรากฏที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคมแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน ผู้วิจัยมุ่งศึกษาชุดความรู้อัตลักษณ์ชุมชนผู้อุปถัมภ์บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนชาวบ้านที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ที่มีความรู้เกี่ยวกับความรู้อัตลักษณ์ผู้อุปถัมภ์บ้านสาเป็นอย่างดี โดยเป็นผู้ที่ปฏิบัติหรือนำความรู้เรื่องเกี่ยวกับอัตลักษณ์มาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน จำนวน 8 คน ข้าราชการที่มีชาติกำเนิดเป็นชาวผู้อุปถัมภ์ที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้โดยสมัครใจ จำนวน 5 คน เด็กและเยาวชนภายในชุมชนผู้อุปถัมภ์บ้านสา จำนวน 30 คน ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2555 ถึง เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2556

สรุปผลการวิจัย

1. ปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนผู้อุปถัมภ์บ้านสา ตำบลคลองขาม จากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อ พบว่า
  - 1.1 ด้านสังคม มีการเปลี่ยนแปลงไปแบบก้าวกระโดดเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์มีบทบาทในชีวิตประจำวันของคน จึงทำให้คนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวทำให้เกิดความห่างเหินกัน ยังคงมีความสัมพันธ์กันอยู่บ้างเฉพาะในครอบครัวเดียวกัน แต่ในหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

1.2 ด้านวัฒนธรรม ด้านการแต่งกายด้วยชุดชาวญ้อนั้นมีน้อยลง ด้านภาษา มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ด้านอาหาร นิยมรับประทานอาหารปรุงสำเร็จมากขึ้น ด้านการอยู่อาศัยมีการสร้างบ้านตามสมัยนิยมการรักษาจารีต ฮีตคองภายในพื้นที่ห้องต่าง ๆ ลดลงจากสมัยก่อน ด้านการนับถือศาสนา และการรักษาประเพณีต่าง ๆ ที่ยังคงปฏิบัติกันอย่างเหนียวแน่น ส่วนด้านความเชื่อและพิธีกรรมมีการนับถือผีปู้ตามากที่สุด รองลงมาคือการนับถือผีค้ำ ผีตาแฮก ผีเข้าเจ้าสูน ตามลำดับ

1.3 ด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ความเจริญด้านคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของบุคคลภายนอก เด็กในปัจจุบันได้รับการศึกษาสูงขึ้นทำให้วัฒนธรรมต่าง ๆ ของญ้อเกิดการผสมผสานได้อย่างรวดเร็ว

1.4 ด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีการตัดไม้เพื่อนำมาสร้างที่อยู่อาศัย ทำไร่ฮ้อย มันสำปะหลัง จึงทำให้ป่าถูกบุกรุกพื้นที่จำนวนมากจากคนในชุมชนเอง

2. ชุดความรู้อัตลักษณ์ชุมชนญ้อบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนญ้อบ้านสา ที่มีคุณลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะตัวแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้แก่

2.1 ภาษาญ้อ เป็นภาษาที่ใช้สื่อสารกันภายในชุมชน ลักษณะการพูด การใช้คำในการสื่อสารเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของตนเอง

2.2 อาหาร ชาวญ้อจะทำอาหารที่ใช้วัสดุในการปรุง โดยใช้พืชผักพื้นบ้านตามฤดูกาลพึ่งพิงทรัพยากรทางธรรมชาติ อาหารที่เด่นที่สุดของชาวญ้อ คือ การทำขนมข้าวเกรียบสมุนไพรคั้งเคิม เนื่องจากเป็นอาหารที่มีกรรมวิธีในการทำที่ซับซ้อนใช้เวลาในการทำหลายวัน แต่มากด้วยประโยชน์โดยทำในช่วงการทำบุญประเพณีที่สำคัญของชุมชน เป็นการฝึกความอดทน ความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน ได้ออกกำลังกาย ใช้วัสดุส่วนผสมที่มีในท้องถิ่น

2.3 ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านเป็นเรือนใต้ถุนสูง มีชายคาที่เรียกว่า “เซียว” มีชานติดกับครัว มีเล้าข้าวอยู่ทางด้านหลังบ้าน ถ้าเป็นบ้านของชาวไร่ชาวนาจะมุงด้วยหญ้าแฝก ฝาผนังเป็นฟาก สับสานลานสอง บ้านที่มีฐานะดีก็จะมุงด้วยกระเบื้องเกร็ด หรือสังกะสี แต่ละพื้นที่ภายในตัวเรือนจะมี กอ ขวง ขล้า ข้อห้าม จาริต ฮีตคอง เพื่อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว

3. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้ของเด็กและเยาวชนบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้แบ่ง

กระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนผ่านเครือข่ายหมู่บ้านใน 2 ประเด็น คือ มวลเหตุจูงใจในการจัดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้เรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน และผลการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ดังนี้

3.1 การจัดกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนหมู่บ้าน มีมวลเหตุจูงใจ ด้วยการที่ชุมชนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ มีประเพณี ความเชื่อ ความภาคภูมิใจในความเป็นชาวญ้อวัฒนธรรมมีความโดดเด่นเป็นของตัวเองทั้งด้านภาษา อาหาร และที่อยู่อาศัย วิธีในการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวญ้อที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ การมีทุนทางวัฒนธรรมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีทุนภูมิปัญญา ปราชญ์ทางวัฒนธรรม ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส บุคคลเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรม บ่มเพาะ/กล่อมเกลாதองศาเป็นมวลเหตุจูงใจอีกอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวญ้อ เพื่อเป็นการปลูกฝัง บ่มเพาะโดยกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสังคม ส่งสอน ปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับบรรทัดฐานทางสังคมต่างๆ ที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกัน ในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวญ้อ ปลูกฝังจิตสำนึกให้มีความรักผูกพันในวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม ความดีงาม ความรักความสามัคคีในชุมชนสืบต่อไป

3.2 กระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายหมู่บ้าน พบว่า มีรูปแบบการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัว การศึกษาดูงานและการเข้าค่ายอบรมเด็กและเยาวชนกลุ่มคนรักญ้อ สืบสานวัฒนธรรมนำสู่อาเซียน ถ่ายทอดความรู้โดยปราชญ์ชาวบ้าน

3.3 ผลการประเมินหลังการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ด้านความรู้ความเข้าใจ มีคะแนนรวมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 86.67 มีค่า $\bar{X} = 17.63$ มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.25 ด้านเจตคติ มีคะแนนรวมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 90.76 มีค่า $\bar{X} = 40.53$ มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.50 และด้านการปฏิบัติ มีคะแนนรวมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 88.59 มีค่า $\bar{X} = 39.87$ มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.58 ผลประเมินความพึงพอใจหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน มีคะแนนเฉลี่ยรวมทุกด้าน $\bar{X} = 4.53$ อยู่ในระดับมากที่สุด ปราชญ์ชาวบ้าน มีคะแนนเฉลี่ยรวมทุกด้าน $\bar{X} = 4.49$ อยู่ในระดับมาก ประชาชนทั่วไป มีคะแนนเฉลี่ยรวมทุกด้าน $\bar{X} = 4.50$ อยู่ในระดับมากที่สุด และเรียนรู้ผ่านการสร้างเครือข่ายอัตลักษณ์ชุมชน โดยกิจกรรมเปิดพื้นที่ทางสังคมศูนย์เรียนรู้อัตลักษณ์ญ้อ มรดกทางวัฒนธรรม www.yorbansa.com ผ่านความร่วมมือระหว่าง ชาวบ้าน วัด โรงเรียน องค์การบริหารส่วน

ตำบล เพื่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ผู้เฒ่า กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เกิดความรัก ห่วงแค้นและตระหนักภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตนเอง ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนผู้เฒ่าบ้านสาจากอดีตถึงปัจจุบัน จากการวิจัยค้นพบว่า ชาวผู้เฒ่าบ้านสามีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานที่ยาวนาน พื้นที่อุปสรรคต่างๆ เช่น สงคราม การแข่งขันประชากรจากประเทศที่ล่าอาณานิคม ถูกกวาดต้อนเป็นเชลย พลัดถิ่น รอนแรม เกิดโรคระบาด ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาตลอด จึงเป็นสาเหตุให้ชาวผู้เฒ่าเกิดพลังสามัคคีรักกลุ่ม/เครือญาติชาติพันธุ์ของตนเองจนกระทั่งปัจจุบัน ด้านสังคม มีการเปลี่ยนแปลงไปแบบก้าวกระโดดเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์มีบทบาทในชีวิตประจำวันของคน จึงทำให้คนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวทำให้เกิดความห่างเหินกัน ยังคงมีความสัมพันธ์กันอยู่บ้างเฉพาะในครอบครัวเดียวกัน แต่ในหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ด้านวัฒนธรรม ด้านการแต่งกายด้วยชุดชาวผู้เฒ่ามีน้อยลง ด้านภาษา มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ด้านอาหาร นิยมรับประทานอาหารปรุงสำเร็จมากขึ้น ด้านการอยู่อาศัยมีการสร้างบ้านตามสมัยนิยมไม่มีการรักษาจารีต ฮีตคองภายในพื้นที่ห้องต่างๆ เหมือนสมัยก่อน ด้านการนับถือศาสนา และการรักษาประเพณีต่าง ๆ ที่ยังคงปฏิบัติกันอย่างเหนียวแน่น ส่วนด้านความเชื่อและพิธีกรรมมีการนับถือผีป่ามากที่สุด รองลงมาคือการนับถือผีคำ ผีตาแฮก ผีเข้าเจ้าสุน ตามลำดับ ด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ความเจริญด้านคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของบุคคลภายนอก เด็กในปัจจุบันได้รับการศึกษาสูงขึ้นทำให้วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวผู้เฒ่าเกิดการผสมผสานได้อย่างรวดเร็ว ด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีการตัดไม้เพื่อนำมาสร้างที่อยู่อาศัย ทำไร่ฮ้อย มันสำปะหลัง จึงทำให้ป่าถูกบุกรุกพื้นที่จำนวนมากจากคนในชุมชนเอง

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ชาวผู้เฒ่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานอยู่ตลอดเวลา ขอบเขตเส้นแบ่ง ถูกกีดกัน การเจรจา ต่อรอง ต่อสู้ ปรับปรน สร้างความผูกพันใหม่กับกลุ่มชาติพันธุ์เจ้าของพื้นที่เดิม ส่งผลให้ชาวผู้เฒ่ามีพลังความสามัคคี รักพวกพ้อง มีการเกาะเกี่ยวร่วมกลุ่มกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างเหนียวแน่นสร้างตัวตนโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นยุทธวิธี ในการจัดวางตนเองในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

2. ผลการศึกษาชุดความรู้อัตลักษณ์ชุมชนผู้อาศัยบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการวิจัยพบว่า การจัดทำแผนที่ความรู้ชุมชนผู้อาศัยบ้านสา จากการศึกษาบริบทชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การสืบทอดของชุมชนสิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนยังเป็นหลักในการสืบทอดวัฒนธรรมทางภาษา อาหาร ความเชื่อ จารีตประเพณีต่าง ๆ การละเล่นพื้นบ้าน แต่เยาวชนในชุมชนในปัจจุบันไม่ค่อยได้สนใจสิ่งดังกล่าว ชอบปฏิบัติตนตามสมัยนิยม ทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านเริ่มจะสูญหายไปจากชุมชน และภายในชุมชนผู้อาศัยบ้านสายังมีภูมิปัญญาที่ควรฟื้นฟูอนุรักษ์สืบทอดส่งต่อไป เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ถอดถอนพื้นบ้าน และการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรค ล้วนเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัย วิจัยนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิจัยนิภาวรรณ ได้ศึกษาเรื่องของการเข้าทรงร่างทรง ความเชื่อ พิธีกรรมและบทบาทที่มีต่อสังคมในสังคมอำเภอมือเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราพบว่า การเข้าทรงเป็นพิธีกรรมและความเชื่อซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคน มีการสั่งสมและสืบทอดประสบการณ์เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้เป็นระยะเวลาช้านาน ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าว มีการถ่ายทอดและได้รับการยอมรับจากชุมชน ทั้งในส่วนที่เป็นร่างทรงที่ต้องผ่านกระบวนการต่าง ๆ ภายใต้อาณัติของขี้ผึ้งของขี้ผึ้งของกลุ่มที่สอดคล้องกับระบบต่าง ๆ ของสังคมเช่นเดียวกับการที่บุคคลยอมรับในเรื่องของการทรงเข้านั้น มีสาเหตุมาจากการได้รับการจัดเกล้าจากประสบการณ์ การสังเกต การเรียนรู้ และการถ่ายทอดจากผู้ใหญ่ในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม และผลการศึกษาชุดความรู้อัตลักษณ์ชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนผู้อาศัยบ้านสา ที่มีคุณลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะตัวแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้แก่ ด้านภาษาถิ่น เป็นภาษาที่ใช้สื่อสารกันภายในชุมชน ลักษณะการพูด การใช้คำในการสื่อสารเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ ในละแวกใกล้เคียง ด้านอาหาร ชาวผู้อาศัยจะทำอาหารที่ไว้รสสุดในการปรุงโดยใช้พืชผักพื้นบ้านตามฤดูกาลพึ่งพิงทรัพยากรทางธรรมชาติ อาหารที่เด่นที่สุดของชาวผู้อาศัย คือ การทำขนมข้าวเกรียบสมุนไพรดองระแนงสูตรดั้งเดิม เนื่องจากเป็นอาหารที่มีกรรมวิธีในการทำที่ซับซ้อนใช้เวลาในการทำหลายวัน แต่มากด้วยประโยชน์ เช่น ทำบุญประเพณีที่สำคัญของชุมชน ฝึกความอดทน ความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน ได้ออกกำลังกาย ใช้วัสดุส่วนผสมที่มีในท้องถิ่น และด้านที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านเป็นเรือนใต้ถุนสูง มีชายคาที่เรียกว่า “เซียว” มีชานติดกับครัว มีเส้าข้าวอยู่ทางด้านหลังบ้าน ถ้าเป็นบ้านของชาวไร่ชาวนาจะมุงด้วยหญ้าแฝก ฝาผนังเป็นฟาก สับसानลานสอง บ้านที่มีฐานะดีก็จะมุงด้วยกระเบื้องแกรีต หรือสังกะสี แต่ละพื้นที่ภายในตัวเรือนจะมี กฏ ขวง ขล้า ข้อห้าม จาริต ฮี

คอง เพื่อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับเจมส์ ซี สก็อต กล่าวว่า อาวุธอันเดียวที่เหลืออยู่ของคนยากคือวัฒนธรรมที่จะใช้ต่อสู้กับทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความเข้มแข็งและมีอัตลักษณ์ของตนเอง

ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า ความพร้อมในการมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง โดยมีชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ทนทางวัฒนธรรมด้านภาษา อาหาร และที่อยู่อาศัย สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้สู่เด็กและเยาวชนสืบต่อไป

3. ผลการศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนผ่านเครือข่ายผู้ของเด็กและเยาวชนบ้านสา พบว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนที่บ้านสา มีมูลเหตุจูงใจ ด้วยการที่ชุมชนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ มีประเพณี ความเชื่อ ความภาคภูมิใจในความเป็นชาวผู้ด้วยวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นเป็นของตัวเองทั้งด้านภาษา อาหาร และที่อยู่อาศัย วิธีในการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ การมีทุนทางวัฒนธรรม องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีทุนภูมิปัญญา ประชาชนทางวัฒนธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้นำทางวัฒนธรรม ผู้อาวุโส บุคคลเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรม การบ่มเพาะ/กลมเกลียวทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นมูลเหตุจูงใจอีกอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวผู้ เพื่อเป็นการปลูกฝัง บ่มเพาะ โดยกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอน ปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับบรรทัดฐานทางสังคมต่าง ๆ ที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกัน ในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวผู้ ปลูกฝังจิตสำนึกให้มีความรักผูกพันในวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม ความดีงาม ความรักความสามัคคีในชุมชนสืบต่อไป โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้ที่บ้านสา มีรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัว การศึกษาดูงานและการเข้าค่ายอบรมเด็กและเยาวชนกลุ่มคนรักผู้ สืบสานวัฒนธรรมนำสู่อาเซียน ผ่านการเรียนรู้ 5 กิจกรรม ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 ประวัติศาสตร์ผ่านเพลงสาวผู้ กิจกรรมที่ 2 จารีต ฮีตคองผ่านเฮือนผู้ กิจกรรมที่ 3 ภาษาผู้กับการบ่งบอกตัวตน กิจกรรมที่ 4 การทำขนมข้าวเกรียบสมุนไพรดงระแงงสูตรดั้งเดิม กิจกรรมที่ 5 การเล่นเกมเล่นพื้นบ้าน ถ่ายทอดความรู้โดยประชาชนชาวบ้าน ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเข้าใจประวัติความเป็นมาของชุมชนตนเอง มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับรากเหง้า ตัวตน จารีต ฮีตคอง ข้อขล่ายในที่อยู่อาศัย นำความรู้ที่ได้รับบอกต่อรุ่นสู่รุ่น มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อชุมชนมีจิตอาสาในการร่วมกิจกรรม ประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน เกิดความรักในชุมชนแสดงความเป็นชาวผู้สู่สาธารณะด้วยความ

ภาคภูมิใจ และสามารถปฏิบัติตนในการใช้ภาษาอยู่ในการดำรงชีวิตประจำวัน รักความสามัคคีในกลุ่มชาวญ้อด้วยกันเคารพเชื่อฟัง ผู้อาวุโสกว่า เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล แบ่งปันซึ่งกันและกัน ร่วมกันขยายเครือข่ายเพื่อให้ญ้อคงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และผลการประเมินหลังการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ด้านความรู้ความเข้าใจ มีคะแนนรวมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 86.67 มีค่า $\bar{X} = 17.63$ มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.25 ด้านเจตคติ มีคะแนนรวมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 90.76 มีค่า $\bar{X} = 40.53$ มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.50 และด้านการปฏิบัติ มีคะแนนรวมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 88.59 มีค่า $\bar{X} = 39.87$ มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.58 ผลประเมินความพึงพอใจหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน มีคะแนน เฉลี่ยรวมทุกด้าน $\bar{X} = 4.53$ อยู่ในระดับมากที่สุด ประชาชนทั่วไป มีคะแนน เฉลี่ยรวมทุกด้าน $\bar{X} = 4.50$ อยู่ในระดับมากที่สุด และเรียนรู้ผ่านการสร้างเครือข่ายอัตลักษณ์ชุมชน โดยกิจกรรมเปิดพื้นที่ทางสังคมศูนย์เรียนรู้อัตลักษณ์ญ้อ มรดกทางวัฒนธรรมผ่านความร่วมมือระหว่าง ชาวบ้าน วัด โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ญ้อ

การเรียนรู้อัตลักษณ์ที่สร้างสรรค์ทำให้เกิดความรักความผูกพันกับ คุณยาย คุณตา เด็ก ๆ จะซึมซับความรู้สึกที่ดีงามและเรียนรู้ได้อย่างสนุกสนาน พร้อมกันนั้นเด็กยังจะได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม และจิตสำนึกของการดำรงอยู่อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภกิจ เทพบัณฑิต ได้ศึกษาการธำรงเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย กรณีศึกษาของคนไทยอีสาน ในภาคเหนือของประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า ชุมชนใช้กลไกทางสังคมหลายประการด้วยกันเป็นเครื่องมือ ในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน กลไกเหล่านี้ได้แก่ผู้นำ หรือผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มและองค์กรดั้งเดิมของชุมชน ส่วนขั้นตอนที่เป็นกระบวนการในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนนี้ได้ใช้กลไกและวิธีการข้างต้นเป็นขั้น ๆ ช่วงแรก ๆ ใช้ผู้อาวุโสที่ไม่เป็นทางการในการไกล่เกลี่ย และเป็นที่ยึดทางด้านจิตใจให้แก่สมาชิกของชุมชน และใช้ภาษาอีสานในการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการกล่อมเกลาสั่งสอนเยาวชนรุ่นหลังเป็นการตอกย้ำความเป็นอีสานให้กับชุมชน การแสดงออกทางพิธีกรรมความเชื่อประเพณีต่าง ๆ เช่น การแห่พระเวส บุญบั้งไฟ บุญข้าวฉี่ บุญข้าวสาก บุญประดับดิน พิธีกรรมเหล่านี้ทำให้ชุมชนโดดเด่นจากชุมชนรอบข้าง จึงทำให้สมาชิกของชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และสอดคล้องกับงานวิจัยรุ่งทิพย์ กล้าหาญ ได้ศึกษาการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ โดยผ่านพิธีกรรมในชุมชน โดยศึกษาในชุมชนบ้านม่วงโตน ตำบลแม่ฮ้อยเงิน อำเภอแม่ฮ้อยเงิน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พิธีกรรมในชุมชนเป็นอุปนิสัยที่ถูกสร้างขึ้น

เพื่อทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ ซึ่งการจัดระเบียบพฤติกรรมของบุคคลนั้น ต้องอาศัยระบบ โครงสร้างอำนาจหน้าที่การฝึกส่วนต่าง ๆ ของชุมชนให้มีความเป็นเอกภาพ และส่งผลให้ผู้คนในชุมชนดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข จึงต้องอาศัยการขัดเกลาด้านความเชื่อที่จำแนกเป็น 3 ระบบคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยมีกลไกและเงื่อนไขที่มีอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคม ประกอบด้วย กระบวนการทางศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน โดยชุมชนมีการสร้างวิธีการถ่ายทอดในหลายลักษณะ เช่น การบอกเล่า การสอน การปฏิบัติให้ดู เพื่อเป็นการสื่อสารเนื้อหาที่ต้องการให้แก่ผู้รับการขัดเกลา มีการสร้างสัญลักษณ์เพื่อใช้เป็นสื่อแสดงความหมายของการขัดเกลานั้น ซึ่งถือเป็นการปลูกฝังให้ยอมรับในความเชื่อสำหรับบทบาทของผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม คุณสมบัติของผู้ประกอบพิธีกรรม มีผลต่อการยอมรับหรือปฏิเสธกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อด้วยเช่นกัน ส่วนสถานการณ์โอกาส ที่เกี่ยวข้องบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ยังส่งผลต่อสังคมที่เหมาะสม ทั้งในส่วนเชิงเนื้อหา วิธีการขัดเกลาโดยต้องตอบสนองความต้องการของคนในสังคมภายใต้ความเป็นเอกภาพของชุมชน และสอดคล้องกับแนวทางกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) คือ การปลูกฝังระเบียบวินัยเพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะเริ่มตั้งแต่บุคคลอยู่ในวัยเด็ก เพื่อให้ได้บุคลิกภาพตามแนวที่สังคมต้องการ เช่น เป็นคนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ขยัน รักการทำงาน มีความซื่อสัตย์สุจริต และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต

นอกจากนี้การสะท้อนผลหลังกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น และในการร่วมบุญประเพณีต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน ที่เด็กและเยาวชน จำนวน 30 คน ได้ร่วมสืบทอดด้านวัฒนธรรมชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปกครอง เด็กและเยาวชน ร่วมแสดงความคิดเห็น สะท้อนความรู้สึกต่อการเรียนรู้ ดังนี้

“เป็นกิจกรรมที่ดีจริงๆ เด็กได้มีพื้นที่ที่ดี กิจกรรมที่สร้างสรรค์ มีความปลอดภัยใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียน และวันหยุดเสาร์-อาทิตย์” (หมูนุ ภูชะหาร, 2556 : สัมภาษณ์)

“เป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่หายไปนานแล้วรู้สึกดีใจที่เด็กและเยาวชนร่วมกันอนุรักษ์ สืบทอดอีกครั้ง ถือว่าเป็นการสืบสานอนุรักษ์ภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป” (ณัฐธัญญา ศรีคาม, 2556 : สัมภาษณ์)

“หนูดีใจมากที่ได้ร้องเพลงสาวน้อย ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มาของตนเอง หนูร้องเท่าไรก็ไม่รู้ลืกลืมเลยค่ะ” (อลิษา ชินกร, 2556 : สัมภาษณ์)

“หนูได้มาเล่นของเล่นที่บ้าน เช่น ขาโยกเตก เดินกะลา สนุกมากค่ะ ได้เล่นกับเพื่อน ได้ออกกำลังกาย และยังได้อ่านนิทานในศูนย์เรียนรู้ของเรา” (วราพร ภูชะหาร, 2556 : สัมภาษณ์)

“ผมเล่นสนุกมากครับ ได้วิ่งออกกำลังกายและได้เล่นร่วมกับเพื่อน ๆ คุณตาพุดสอนใจดี และยังได้เรียนรู้เรื่องผีกับคุณตาด้วย” (อะชิตา เมืองแสน, 2556 : สัมภาษณ์)

“ผมกับเพื่อน ๆ ได้ตั้งวงดนตรีร็อก และได้ใช้พื้นที่ศูนย์เรียนรู้อัตลักษณ์หมู่บ้านสา เป็นที่ฝึกซ้อม ทำให้ผมและเพื่อนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด” (พิริยะ จุลสอน, 2556 : สัมภาษณ์)

จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกระบวนการกลุ่มได้ร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ ในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งทุกคนได้ร่วมคิด ร่วมนำเสนอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากการพูดคุย วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและหาแนวทางแก้ไข การเรียนรู้จากวิถีชีวิตจริง การเรียนรู้จากการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีการเชื่อมโยงความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังมีการเรียนรู้ที่จะสื่อสารถึงกันเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกัน ทำให้เกิดเครือข่ายความรู้ที่เชื่อมโยงกัน เรียนรู้จากการคิดและการปฏิบัติจริงเพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับเครือข่ายความร่วมมือ (Clustering System) ระหว่างบุคคลและสถาบันที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการปฏิสัมพันธ์เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ ส่งต่อและแพร่ขยายความรู้ ความคิด แบ่งปันประสบการณ์ เพื่อแก้ปัญหาและผลักดันให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและสถาบันที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับเสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ไม่ใช่การหวงคืนสู่วันวานครั้งที่ยังหวานอยู่ในอดีตแต่เป็นการกลับไปสู่รากเหง้าของตนเอง เพื่อที่จะก้าวต่อไปข้างหน้าอย่างมั่นใจ

โดยสรุป กระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายหมู่บ้านสาตำบลคลองขาม จากการศึกษาภูมิสังคมของชุมชน ด้านพื้นที่ชีวิต พฤติกรรม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พบว่าผู้คนในชุมชนมีเรื่องราวจากอดีต/ที่มา/ประวัติศาสตร์ ที่ผ่านร้อน ผ่านหนาว ผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ ผ่านการแก้ปัญหาและถอดบทเรียนกลายเป็นชุดความรู้ภูมิปัญญาอยู่ที่หลากหลายที่ซ่อนเร้นอยู่ตัวคน ซึ่งเป็นพลังทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ ที่ทุกคนใน

ชุมชนช่วยกันค้นหา ฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์สร้างเสริมขึ้นมาเป็นพลังที่แผ่เร่ในสังคมที่มีค่ายิ่ง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นนวัตกรรมในการแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนสามวัยเพื่อการสืบทอดอัตลักษณ์ผู้เด็กเยาวชนในโลกของความเป็นจริงที่โยงกับผลประโยชน์ในชีวิตนำเสนอต่อสังคมชักจูงให้เป็นประเพณีวันผู้อู้ออก (กินข้าวพาดวง การแสดงวัฒนธรรมผู้อู้ออก) เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้อู้ออกตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรส่งเสริมการใช้และอนุรักษ์อัตลักษณ์ผู้อู้ออกด้านภาษา อาหาร และที่อยู่อาศัย เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ อันจะเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ผู้อู้ออกได้อย่างยั่งยืนและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน

1.2 ควรส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ผู้อู้ออกด้านภาษา อาหาร และที่อยู่อาศัย

1.3 ควรสร้างตระหนักถึงความจำเป็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสร้างหลักสูตรเกี่ยวกับท้องถิ่นศึกษาในด้านบริบททางสังคมและวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวผู้อู้ออกในสถานศึกษาโดยเชื่อว่าจะทำให้ผู้อุ้ออกอยู่ได้อย่างยั่งยืน

1.4 เยาวชนที่เป็นบุตรหลานของชาวผู้อู้ออกเริ่มไม่สนใจในวัฒนธรรมของตน ทำให้ความเป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชาวผู้อู้ออกเริ่มเสื่อมถอยลง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรจัดให้มีกิจกรรมที่เป็นการอนุรักษ์เผยแพร่วัฒนธรรมดังกล่าวแก่เยาวชนอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรสนับสนุนให้มีการค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กลไกเชิงสถาบันในชุมชนทุกภาคส่วนสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกถึงสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมของชาวผู้ถูกกลืน
ด้วยวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง

2.3 ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งจากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน และจัด
ให้มีการวิจัยเชิงประจักษ์ของชุมชน การจัดการองค์ความรู้ในชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนา
ชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2.4 ควรกำหนดเป็นนโยบายในระดับตำบล ระดับจังหวัดให้มีการกำหนด
แผนปฏิบัติเพื่อดำรงอัตลักษณ์ผู้เฒ่า พื้นฟูระบบสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เป็นแผนระยะ
ยาวทั้งปีและระยะสั้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY